

Til  
Kunnskapsdepartementet

Oslo, 27.januar 2009

## Hørings svar NOU 2008: 18 - Fagopplæring for framtida

Faglig råd for design og håndverk (FRDH) har behandlet NOU 2008:18 og mener utvalget foreslår mange viktig tiltak for å styrke fag- og yrkesopplæringen i Norge. Rådet vil nedenfor særlig trekke fram tiltak knyttet til mulighetene for samarbeid, rammevilkår, synliggjøring og styrking av de små håndverksfagene i tilbudsstrukturen i videregående opplæring og kvalitetssikringen i grunnopplæringen generelt og fag- og yrkesopplæringen spesielt.

Dyktige fagarbeidere er helt avgjørende for verdiskaping i Norge, og vil fortsatt være det. Det er derfor av stor betydning at vi sørger for at denne delen av opplæringssystemet holder et faglig høyt internasjonalt nivå. Den må oppleves som en attraktiv opplæringsvei for ungdom og innfrir forventningene til de som velger denne utdanningsveien.

Fag- og yrkesopplæringen i Norge er tuftet på et partssamarbeid og vil bare kunne driftes og utvikles gjennom en videreføring og styrking av dette samarbeidet.

### **1 Utvikling av et forpliktende kvalitetsutviklingssystem for fag- og yrkesopplæringen**

#### **Utredningens avsnitt 6.6**

*Utvalgets prioritering av innsatsområder og videreutvikling av et nasjonalt kvalitetsvurderingssystem.*

FRDH støtter forslagene til tiltak fra utvalget. Kvalitetssikringen bør gjelde for hele grunnopplæringen.

*Økt bruk av tilsyn som grunnlag for kvalitetssikring av fag- og yrkesopplæringen*  
FRDH er meget opptatt av kvalitet i fagopplæringen, dette gjelder i hele grunnopplæringen fra barnetrinn, ungdomskolen til ferdig håndverker. Jan Merok Paulsen peker i sin doktoravhandling på fagopplæring som en verdikjede som starter med grunnopplæringen. OECD – *Learning for Jobs* peker også på betydningen av at de grunnleggende ferdighetene må være på plass for å lykkes med fagopplæringa. Disse ferdighetene blir lært i barneskolen. Elever som faller fra, har som regel gjort det allerede der.

For den videregående opplæringen mener rådet det er viktig med tilsyn og kvalitet innen opplæring av instruktører, vurdering, kvalitet på prøver, opplæring prøvenemnder og fag- og svenneprøven.

#### **Tiltak for rekruttering av yrkesfaglærere jf. Utredningens avsnitt 6.7**

*Opprettelse av bachelor- og masterstudie for yrkesfaglærere i alle utdanningsprogram*

*Tydeligere ansvar for fylkeskommunen for å tilby etterutdanning og lærernes plikt til å delta*

FRDH støtter begge disse tiltakene. I tillegg ønsker rådet å presisere at det må etableres desentraliserte tilbud for å imøtekomme behovet for lokal rekruttering av yrkesfaglærere etter avlagt fag- og svenneprøve.

*Kravene til veilederkompetanse hos instruktørene styrkes*

FRDH mener at det ikke bare er instruktørens kompetanse som må økes men også prøvenemndene som skal lage og vurdere en fag- og svenneprøve.

*Stipendordninger og lønnskompensasjonsordninger* - tiltaket støttes av FRDH

*Hospitering for personale i skole og arbeidsliv.*

FRDH mener at dette er et meget viktig tiltak for at lærere og instruktører skal kunne erfare og få impulser på hva som er utviklingen i faget.

## 2 Forskning og statistikk

Rådet støtter forslaget om at de faglige rådene som en fast rutine skal vurdere behovet for endringer i fagene innenfor sitt område/ utdanningsprogram. Det er som det nevnes viktig med statistikk og forskning i denne sammenheng. I tillegg er det behov for å kunne følge med på utviklingstrekk nasjonalt, nordisk og internasjonalt. Dette krever en god kontakt med bedrifter og utdanningsmiljøer nasjonalt, nordisk og internasjonalt.

### **Utredningens avsnitt 6.8**

*Etablering av ett eller flere forskningssentre for forskning på fag- og yrkesopplæring og organiseringen av dette.*

FRDH ser frem til at det settes fokus på utdanningsforskning og at det etableres bedre rutiner for å få tilgang til oppdatert statistikk og registerdata. Dette vil gi oss bedre kjennskap til for eksempel viktige utviklingstrekk på gjennomstrømming, frafall og hva elevene og lærlingene velger videre etter fullført videregående opplæring.

Det bør øremerkes forskningsmidler knyttet til fag- og yrkesopplæringen generelt.

**Rådet mener det ikke er behov for å etablere egne forskningssentre.**

## 3 Gjennomføring

### **Samarbeid**

Norske virksomheter har påtatt seg et betydelig opplæringsansvar, som i samarbeid med skolene, sikrer en fag- og yrkesopplæring med høy kvalitet. Dette er en av forutsetningene for at vi har og skal lykkes med å få en god gjennomstrømming i fagopplæringen. Gjennom skolereformer i de senere årene har norsk arbeidsliv påtatt seg stadig mer ansvar for elever og studenter gjennom hele opplæringsløpet. Utviklingen tyder på at det blir en stadig sterkere integrasjon av skole og arbeidsliv. Tiltak som gir insentiver til slikt samarbeid må derfor være høyt prioritert. Forutsetningene for å utvikle gode samarbeidsrelasjoner og sikre konkurransedyktig opplæring på alle nivåer, er avhengig av et godt samspill mellom skole og bedrift. Utviklingen viser at det opprettes flere læreplaner enn tidligere og at det etableres lokalt samarbeid om faget prosjekt til fordypning.

### Opplæringskontorer

Ved at den grunnleggende opplæringen gjennom sammenslåing av fag og utdanningsprogrammer gjøres stadig mer generell, ser vi en utvikling som fører til at bedriftene må påta seg en økt andel av den spesialiserte delen av opplæringen. Selv for store bedrifter kan dette være vanskelig. For de mindre bedriftene, som utgjør flertallet, blir det umulig å løse oppgaven uten hjelp fra andre. Her gjøres det en stor innsats fra opplæringskontorene ved å organisere og til dels forestå opplæringen som er nødvendig. Vedtektene og organisering i de ulike Opplæringskontor kan være noe ulike, men vanligvis er oppgavene følgende:

- være medlemsbedriftens bindeledd til fylkeskommunen ved

- yrkesopplæringsnemnda.
- bistå ved formidling av elever til lærekontrakt/opplæringskontrakt
  - opprette lærekontrakter
  - følge opp opplæringen i bedriftene
  - bidra til faglig utvikling av opplæringen i bedriftene.
  - arrangere møter
  - organisere teorikurs for lærlinger som trenger ekstra teori
  - skaffe læreplasser og ha oversikt over tilgjengelige læreplasser.
  - ha det faglig ansvaret for opplæringen i den enkelte bedrift
  - oppfølging og hjelp til vurdering
  - lage individuelle opplæringsplaner

For de små og verneverdige fagene innen utdanningsprogrammet for design og håndverk er det pr i dag kun to opplæringskontorer, begge i østlandsområdet – Kulturringen i Akershus og Opplæringskontoret for søm og små og verneverdigefag for Oslo og Buskerud. Opplæringskontor som har medlemsbedrifter innen de små og verneverdige fagene bør stimuleres med et driftstilskudd pr. lærling for å ikke belaste de små håndverksbedriftene med økonomiske utgifter knyttet til dette. Undersøkelser viser at små bedrifter vegrer seg med å opprette læreplasser pga tiden bedriften/faglig leder må bruke til tilrettelegging, dokumentasjon og vurdering. Et opplæringskontor vil kunne lette bedriftene for mye av dette arbeidet. Rådet mener derfor at et eget driftstilskudd vil være et viktig insentiv for økt tilbud av nye læreplasser i de små håndverksfagene.

### 3.1 Rammefaktorer

Skolene har behov for oppdatering og investering i relevant utstyr på verksteder. Dette vil bidra til en relevant opplæring for elevene og erfaringen fra rådets yrkesfaglærere er at motivasjonen til elevene øker når elevene får en god og praksis nær opplæring på Vg1 og Vg2. Praksisnær opplæring i programfagene og en videre utvikling av prosjekt til fordypning knyttet til samarbeid mellom skole og bedrift, mener rådet vil bidra til økt gjennomføring og mindre frafall i videregående opplæring.

Rådet støtter forslaget om en kartlegging av utstyrssituasjonen på de videregående skolene og at behovet for en oppgradering dekkes ved å gi økte økonomiske bevilgninger til fylkeskommunene.

#### *Justering av lærlingetilskuddet 6.3.7*

FRDH støtter tiltaket om at lærlingetilskuddet justeres slik at det følger kostnaden for elever på yrkesfaglige utdanningsprogrammer i videregående skole. I tillegg bør lærlingetilskuddet være uavhengig av om lærlingen er en rettighetselev.

Rådet støtter forslaget om at økonomien i fagopplæringen gjennomgås for å vurdere en mer fleksibel tilskuddsordning i forhold til fag. Innen utdanningsprogrammet design og håndverk er en stor andel av fagene små- og verneverdige. Disse utløser i dag et ekstra tilskudd utfra gitte kriterier, som utarbeides av Sekretariatet for små og verneverdige fag v/ Norsk håndverksutvikling. Dette tilskuddet skal sikre en opplæring og videreføring av små håndverksfag. Rådet mener at kriteriene for å utløse dette ekstra tilskuddet bør gjennomgås i sammenheng med en vurdering av en mer fleksibel tilskuddsordning i forhold til fag slik utvalget foreslår.

Det er behov for å rette opp et etterslep i tilskuddet til lærebedriftene. Etter Rolf Jørn Karlsen uttalelser høsten 2008, kan vi regne ut et etterslep på ca. 25000 NOK pr. lærling. I tillegg vil rådet fremme et forslag på likt tilskudd for voksne som for rettighetslærlinger.

*Ekstra tilskudd til lærebedriftene som tegner lærekontrakt med elever med spesielle oppfølgingsbehov.*

FRDH mener at gjeldene regel må videreføres for lærlinger med spesielle behov og de små og verneverdige fagene. Noen lærlinger trenger lengre tid og bedriften må sette inn større ressurser for å gi opplæringen og verdiskapningen kan være liten. I de små og verneverdige fag er ofte økonomien dårlig og bedriftene små. Skal de påta seg et ansvar, må det være samsvar mellom tilskuddsmidler, opplæring og verdiskapning slik at det å være en lærebedrift ikke blir en belastning. I mange av de små håndverksfagene er det mange gamle teknikker og mye håndarbeid som ikke kan utføres av maskiner, derfor er ofte inntjeningen dårlig. Ved å øke bidraget til disse kan dette også bidra til at flere ungdommer kan fanges opp og ikke ender som drop outs.

I tillegg mener rådet at faget *prosjekt til fordypning* på Vg1 og Vg2 vil være et viktig bidrag for å kunne tilby elevene en praksisnær opplæring i samarbeid med bedriftene. Dette gjelder spesielt innen de små håndverksfagene hvor skolene i liten grad har kompetanse, læremidler, utstyr eller verkstedskapasitet som er tilstrekkelig for å kunne gi elevene et reelt og tilfredsstillende tilbud.

Rådet foreslår derfor at de bedriftene som deltar i et samarbeid med skoler om prosjekt til fordypning kompenseres med et økonomisk tilskudd som er tilsvarende en elevplass på skolen. Dette vil bidra til at flere bedrifter vil sette av egne ressurser til opplæring og motta elever fra Vg1 og Vg2.

### **3.2 Kommentarer til utredningens avsnitt 6.3**

*Forsøk med bruk av insentiver i fylkeskommunen for å øke gjennomføringen-*

Utvalget har en oppfatning av at elever med store kunnskapsmangler fra ungdomsskolen ikke vil ha et tilfredsstillende utbytte av det ordinære opplæringstilbudet i videregående skole (jf 6.3.4 s.82).

Som en følge av dette, foreslår Karlsen-utvalget at videregående skoler skal ha plikt til å skaffe seg kunnskap om den *"enkelte elevens kunnskaper og ferdigheter ved skolestart."* Dette skal skje med kartlegginger ved skolestart. Bakgrunnen for forslaget er at kartleggingen er en forutsetning for å kunne gi alle elever tilpasset opplæring, noe som er fylkeskommunene sin plikt.

FRDH støtter dette forslaget. Men mener at kartleggingen bør være gjort i 10.klasse, slik at elevene kan få starte opp med den tilretteleggingen de har behov for med en gang, ikke etter ett halv år. Ungdommer som sliter i skolehverdagen vil droppe ut av skolen før kartleggingen er ferdig fordi de føler at de ikke mestrer.

Oppfatningen om at noen elever har store kunnskapsmangler ble også påpekt av OECD i 2008. I rapporten *Learning for Jobs* – ble det uttrykt at en av årsakene til frafallet i videregående opplæring er manglende grunnleggende ferdigheter hos elevene.

Utfordringen for de skolene som tar imot elever som har store kunnskapsmangler fra barne- og ungdomsskolen, er at selv med tilrettelagt opplæring i 2 år, vil mulighetene for at eleven skal klare det normale løpet være vesentlig mindre enn for en elev som har kunnskapen og holdningene på plass. Flere av disse elevene trenger å øve på ferdigheter som å sove og spise regelmessig, stå opp og møte til rett tid, ha med det de skal og holde ut en hel dag på skolen. I tillegg kan det være behov for å øke lesehastigheten, arbeide med innholdsforståelse i språket, arbeide med grunnleggende matematikk, grunnleggende engelsk osv – alt dette bør helst knyttes mot yrkesfagene slik at det gir mening.

Dersom vi skal ta på alvor de utfordringene det er å gi disse elevene ei tilfredsstillende utbytte av opplæringen og samtidig la andre elever få de faglige utfordringene de har krav på, bør det etter rådet sin oppfatning lages egne opplegg for disse elevene. Det kan skje innenfor skolen som et år for de som er usikre på hva de vil begynne på, eller som et samarbeid mellom NAV (arbeidspraksis), OT og skolen/voksenopplæringen.

Et slikt tiltak mener rådet vil være å ta årsaken til frafallet på alvor, i stedet for å fortsette symptombehandlinga. Dette tiltaket bør vare inntil de elevene som kommer fra ungdomsskolen er kvalifiserte til å starte på videregående opplæring. Forslaget til tiltak vil koste penger, men trolig mye mindre enn det koster at disse elevene er uten utdanning og arbeid. Fylkeskommunene må i tilfelle få tilskudd som kan håndtere disse utfordringene.

Elevenes forberedthet for videregående opplæring er avgjørende for om de fullfører etter grunnskolen. Tiltak som tidlig innsats på lesing, skriving og regning er avgjørende for en reduksjon av frafall. Rådet foreslår at det etableres et tilbud for de elevene som har behov for noe mer tid til å oppnå grunnleggende ferdigheter og kompetanse mellom ungdomsskolen og videregående opplæring.

I tillegg bør det legges til rette for at elevene kan bo hjemmefra i de fylkeskommunene dette er en vesentlig årsak til frafall i videregående opplæring. Rådet er kjent med at bla Alta har gode erfaringer med internat som et tiltak for økt gjennomføring av videregående opplæring. Rådet foreslår at det bør gjennomføres en undersøkelse om internat for elever og tilskudd til vertskapsfamilier er et positivt tiltak for å følge opp elever som er i faresonen for å ikke gjennomføre videregående opplæring.

### *Yrkesretting av fellesfagene*

FRDH støtter utvalgets forslag og mener yrkesretting av fellesfagene er et viktig tiltak for elevenes gjennomføring av videregående opplæring. Det er viktig av at det settes av midler til Fylkeskommunen og skoleeier for å dekke behovet for etterutdanning av lærere i fellesfagene.

### *Fylkeskommunen plikt til å tilby plasser til alle søkere til helse- og sosialfag*

FRDH mener at Aktivitørfaget også må inn her.

Når et programtilbud i videregående opplæring skal ha spesialbehandling fra fylkeskommunene i forhold til skoleplasser og læreplasser, kan den spesialbehandlingen godt gjelde andre utdanningsprogram også.

Utdanningsprogrammet for design og håndverk har flere fag som kunne trenge spesialbehandling for ikke å bli borte.

I så måte vil *aktivitørfaget* være et fag som behøver slik oppfølging.

Mange skoler som hadde utdanninger for aktivitør tidligere har lagt ned tilbudet. Per i dag har bare ni videregående skoler i landet tilbud om VG2 Aktivitør i sitt utdanningsprogram.

Stortingets "Omsorgsplan mot 2015" – der hovedfokus er aktiv omsorg, innebærer stor satsing på aktivitet for brukerne. Da er det et paradoks at utdanningen for den type personell som har spesialkompetanse på aktivitet ikke er prioritert i dagens skoletilbud ved de videregående skolene.

### *Alle elever som ikke får læreplass etter Vg2 får rett til to års yrkesfaglig opplæring i skole.*

Rådets erfaring er at mange elever innen utdanningsprogrammet for design og håndverk får tilbud om Vg3 allmennfaglig påbygning når tilgang på læreplass i faget er lav. Mange elever godtar dette tilbudet, på tross av lav motivasjon. Med bakgrunn i dette støtter rådet utvalgets forslag om to års yrkesfaglig opplæring i skole med avsluttende fag- eller svenneprøve. For utdanningsprogrammet for

design og håndverk vil dette gjelde flere av fagene. Rådet oppfordrer derfor til at det settes i gang forsøk med dette for å prøve ut ulike modeller for gjennomføring.

Når dette blir en realitet må verkstedene på skolene oppjusteres med utstyr og maskiner. Det er viktig at maskiner og utstyr er tilsvarende det en faglært benytter i håndverksutøvelsen i bedrift.

Utvalget mener at skolene bør ha tilbud om ungdomsbedrift. Dette mener rådet kan sees i sammenheng med punktet over. Elever som tar sin yrkesfaglige opplæring på skole etter vg2 bør ha ungdomsbedrift som ett av fagene i opplæringen. Da får elevene faktisk lære om hvordan en bedrift fungerer med produksjon og hva som må til for å starte, drifte og legge ned sin egen bedrift. For håndverksfagene kunne dette blitt en virkelighet for de som faktisk ønsker å starte egen håndverksbedrift etter endt opplæring.

FRDH mener at de viktigste insentivene fra myndighetene bør være å fokusere på økt tilfang av antall læreplasser. Rådet støtter tiltak for å prøve ut muligheten for *to års opplæring i skole* og hensyn til praksisnærhet blir et viktig moment. Rådet vil samtidig støtte insentiver som rettes mot å se på for eksempel tilskuddsordningene, flere muligheter for kryssløp og samarbeidsordninger mellom skole og bedrift for å øke tilgangen på læreplasser.

*Dagens rådgivningsressurs dobles.*

FRDH mener at rådgivere og deres funksjon er meget viktig og støtter forslaget om en dobling av rådgivningsressursen. Rådet mener at det kan være behov for en ytterligere styrking utover dette.

Rådet støtter forslaget om at lærlingar i bedriftene skal ha rett til rådgiving fra skolen

FRDH støtter forslaget om at fylkeskommunene, ikke bare bør, men **må** få kompensert økte rådgivningsressurser.

## 4 Overgang fra fagbrev til fagskolen og høyere utdanning

*Utbygging av fagskoleutdanning som en karrierevei for fagarbeidere jf.*

*Utredningens avsnitt 6.4*

*Satsing på fagskoleutdanningen og organiseringen av denne.*

Rådet støtter tiltak knyttet til utvikling av fagskoletilbudet.

Fag innen utdanningsprogrammet for design og håndverk har i dag ingen tilbud på fagskolenivå, men FRDH har fått flere henvendelser fra fag og bransjer som etterlyser en høyere kompetanse etter fag- eller svennebrev. Vi har i dag Mesterbrev på dette nivå, som også kunne vært fullfinansiert av Staten.

Offentlig finansiering mener rådet blir viktig for den videre utviklingen av fagskolen. Rådet støtter forslaget om å etablere et eget råd for fagskoleutdanning. Dette vil kunne bidra til en god faglig oppfølging av utviklingen for utdanningstilbud, sikre nasjonal utdanningspolitikk på området og bidra til likestilling mellom fagområdene innen fagskoletilbudene.

Faglig råd for design og håndverk har i begge oppnevningssperiodene vært opptatt av å se på et mulig nordisk samarbeid innen opplæring for de småhåndverksfagene både for videregående opplæring og på fagskole nivå. Rådet oppfordrer myndighetene til å se nærmere på dette og finne løsninger i samarbeid med relevante nasjonale departement og nordiske utdanningsmyndigheter. Vi har erfaring fra at flere av fagene ønsker et reelt samarbeid for å få mest ut av



lærekrefter, læremidler og fagkompetanse i de Nordiske land. Flere fag opprettet et samarbeid som etter vært er blitt visket bort p.g.a kostnadene som ikke blir dekket. Vi støtter derfor forslaget om økt støtte for hospitering i utlandet for elever og lærlinger, lærere og instruktører.

Her bør myndighetene se på stipendordningen og kanskje øke tilskudd til prosjekter og samarbeid over grensene for eksempel gjennom Nordplus-ordningen.

*Tiltak for å bedre overgang fra fag- og yrkesopplæringen til fagskoleutdanning og høyere utdanning jf. Utredningens avsnitt 6.4*

*Utbygging av Y-veien til flere fagområder*

Samfunnets krav til høyere og mer spesialisert kompetanse gjør at stadig flere tar høyere utdanning. Mange fagarbeidere ønsker og har behov for mer utdanning utover fag- og svennebrevet. Det er behov for å utvikle mer fleksible og tilgjengelige overgangsmuligheter til høyere utdanning.

Rådet støtter tiltak knyttet til utvikling av Y-veien til å gjelde flere fag. Dette bør sikres ved at Y-veien utvikles i tett samarbeid med partene i arbeidslivet. Samtidig bør utdanningsmyndighetene ta ansvar for å utvikle retningslinjer og systemer for tilsyn for å sikre at de elevene som velger Y-veien får nødvendig faglig og pedagogisk oppfølging.

Utvalgets forslag om at bestått fag- og svenneprøve skal gi generell studiekompetanse er behandlet av rådet uten at rådet kom til enighet. Det vises derfor til organisasjonenes egne hørings svar knyttet til dette.

## **Andre innspill til høringen**

### **Voksne**

***Tiltak for å få flere voksne med yrkeskompetanse jf. Utredningens avsnitt 6.5***

*Ordninger for finansiering av livsopphold for voksne*

FRDH mener at det må legges til rette for tilbud slik at voksne som ønsker å endre yrke eller fullføre videregående opplæring skal få mulighet for dette, uten at de skal innom attføringstiltak. Det er viktig at dette er et statlig/offentlig tilbud.

*Nasjonale prinsipper for realkompetansevurdering av voksne som ønsker å ta videregående opplæring.*

FRDH mener at realkompetansevurdering må gjøres i større grad enn i dag. FRDH mener at realkompetansevurdering på alle nivå må utvides og omfatte flere aldersgrupper etter videregående opplæring. Dette gjelder spesielt for de som mangler fag/ har ikke bestått alle fag fra videregående opplæring og for utenlandske søkere. Rådet støtter utvalgets forslag

## **Internasjonalisering**

***Utredningens avsnitt 6.9***

*Styrke den norske deltakelsen i internasjonale undersøkelser og internasjonalt samarbeid.*

FRDH ser med glede på at forslaget kommer siden mange av fagene innen utdanningsprogrammet for design og håndverk etterspør et samarbeid internasjonalt

*Etablering av tilskuddsordninger for hospiteringer i utlandet for elever og lærlinger, lærere og instruktører.*

Rådet støtter utvalgets forslag

**Faglig råd for Design og Håndverk**

Kolstadgata 1. 0607 OSLO. Postboks 2924 Tøyen  
0608 OSLO

Det er et stort behov for å utvikle gode hospiteringsordninger for lærlinger. Mange av håndverksfagene ønsker et forpliktende samarbeid om mobilitet spesielt innen de nordiske land. I dag er det hindringer knyttet til tungvinte søknadsprosesser som bla gjør at for eksempel EUs Leonardo program er lite tilgjengelig for den enkelte bedrift og lærling.

Vennlig hilsen  
Faglig råd for design og håndverk

(sign)  
Signe Solhaug  
Leder